

Szinopszis a FSZEK története c. monográfia 1979-2000 közötti részéhez

FUTALA Tibor

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetősége 2001-ben tervbe vette a könyvtár történetének kiadását. Az 1979. utáni események – Kiss Jenő könyvtárigazgatói korszaka – megírására Futala Tibor kapott megbízást. A munka első lépéseként készült el a most bemutatásra kerülő szinopszis. A tervezett mű csonka, befejezetlen maradt. Mivel a szinopszis belső anyag, házi használatra, továbbgondolásra való volt, nem érdemes a szerkezeti arányaival, a még oda kívánckozó, beépítendő részekkel foglalkoznunk. A témavázlat közreadását az indokolja azon túlmenően, hogy a FSZEK idén ünnepli fennállásának 100 éves évfordulóját, hogy ennek ürügyén emlékezhetünk Futala Tiborra. (A szerk.)

1. „Mindenképpen korszakhatár”

1.1. A FSZEK és az egységesnek képzelt könyvtári rendszer (5 p.)

Itt vázlatosan arról [lesz szó], hogy a „régí szokásokat” társadalom- és könyvtárügy szerte egyaránt kikezdte az idő. Az országos könyvtárügyi irányítás egyre kevésbé „törődött” a FSZEK-kel, mivel sehogyan sem illett és simult bele az általános könyvtárügyi sémákba. Ez bizvást kitetszik az 1970 és 1990 között született összkönyvtárügyi dokumentumokból.

1.2 Őrségváltás a FSZEK élén (5 p.)

A 75. évforduló különösen fényes és látványos megünneplését (1979. október) megelőzően és követően alig több mint két év alatt zajlott le a vezető elit (*Hont Péterné, Révész Ferenc és Szőke Tiborné*) nyugdíjba menetele. Részint az iménti folyamattal átfedésben, valamivel hosszabb ideig tartott az új csúcsvezetés kialakulása, hogy aztán 1985 augusztusától majdnem az általam megírandó korszak végéig menedzselje a könyvtárat. Itt közlendő *Kiss Jenő, Deák Sándor és Papp István* szakmai életrajzának kinevezésükig eltöltött része.

2. A működés dologi feltételei

Mivel „de nihilo nihil”, a sikeres működés előfeltétele, hogy legyen a kor és az előzmények verifikálta szinten (nagyságrendben) szintér, állomány és (most már) számítástechnika.

Ezért tartom indokoltnak, hogy a húsz évnyi történetben a dologi feltételek alakulását mutassam be mindenekelőtt.

2.1. Épület, elhelyezés (15 p.)

A FSZEK-et és fenntartóját éveken, ha ugyan nem évtizedeken át a hálózati könyvtárak szűkös elhelyezése, a lakótelepi ellátatlanság („fehér foltok”) és a központi könyvtár elhelyezési problémájának „holtpontra léte” miatt érte a legtöbb bírálat. A hálózatban az építkezés már a régi menedzsment alatt megindult, s az új alatt is folytatódott. A központi könyvtár ügye azonban az új menedzsment próbálkozásai ellenére sem mozdult sokáig előre, míg nem az időszak utolsó negyedében megtört a jég, bekövetkezett a csoda: igen rövid átfutási idővel – régi épületek elnyerésével és újak építésével – oldódtak meg a központi könyvtár gondjai. E fejezetben részletezve is be kellene mutatni mind a hálózat „csúcsteljesítményeit”, mind pedig azt, hogy a központi könyvtár „milyen lett”.

2.2. Az állomány alakulása (15 p.)

Ehelyütt mindenekelőtt azt kell bemutatni és elemezni, hogy az évente beszerzett, illetve selejtezett állományegységek száma miként alakult. Az előirányzott (fenntartóilag kipótolt, illetve saját akciókkal pótlólagosan megkeresett) forintösszegek inkább csak arra alkalmasak, hogy segítségükkel érzékelnünk lehessen: a könyv- és folyóiratárak, illetve az egyéb hordozók drágulása meghaladta, illetve mennyivel haladta meg az általános drágulást. A FSZEK legutóbbi húsz évében az optimális nagyság-

rendek megközelítése az „álmok netovábbjainak” egyike volt. Eközben e törekvést a könyvtár az optimális beszerzési színvonalat nem csökkentő, inkább növelő és helyzetfeltárások által meghatározott „spórolásokkal”, striktebb feladatmegoldásokkal, racionálisabb szervezetekkel stb. párosította. A források arról tanúskodnak, hogy az állományépítési – gyarapodási és kivonási – problematika folyamatosan jelen volt (olykor feszültségeket is generált) mind a központ, mind pedig a hálózat életében. Érdekes színfolt e téren az 1995-ben indult könyv-örökbefogadási akció, amelynek felelősségébresztő funkciója mindenképpen fontosabb, mint az „állománymegerősítési”.

2.3. A számítástechnika térhódítása (5 p.)

Míg a 80-as éveket hazánkban a számítástechnika könyvtári „kóstolgatása” jellemezte, addig a következő évek már az intenzív fejlesztés jegyében teltek el. Nem volt ez másként a FSZEK-ben sem. Ezen belül a központi részlegek voltak az új technika „zászlóvivői”, a hálózat csak később lépett egyet, majd kettőt is. A könyvtár 1987 februárjában tett szert saját számítógépre. 1989 júliusában pedig létrehozta számítógépesítési osztályát is. E fejezetben a mai állapotnak megfelelően kerülnek leírásra a könyvtár és a könyvtári szolgáltatások számítógépesítetttségének tényei.

3. A humán tényező alakulása és alakítása

Egy olyan „terjedelmes” és „többfedelű” könyvtári rendszerben, mint amilyen a FSZEK, a „humán tényező” összetétele, munkára foghatósága, alakulása-alakítása elsőrendű vezetői gondolkodást kíván. Ennek menedzsment tagjai és a könyvtárban működő „civil” információk együttesen, egymást támo-

gatva tettek eleget. A késő Kádár-korszakban tulajdonképpen a párt- és a KISZ-szervezet is ide sorolható, az eminensen ilyen jellegű szakszervezetten kívül.

3.1. A központi menedzsment személyzetpolitikai munkája (5 p.)

A munkáltatói jogkörök gyakorlása korábban központosított volt. Az új vezetőség e tekintetben a decentralizálás mellett „tette le a garast”. Ennek első jele a 13-1/82. sz. főigazgatói utasítás, amely e jogkörök egy részét az osztály- és főkönyvtár vezetőkre bízta. 1994 decemberére esik a régió-program bejelentése, amely a hat szervezeti-igazgatási egység vezetőire ruházta át egyebek mellett a munkáltatói jogkörök gyakorlását is. Mindez azonban korántsem a „gyeplők lovak közé dobása”, minthogy a személyzet- és bérezési politika gyakorlatának vitele és figyelemmel kísérése a menedzsment és a „civil” szerveződések konzultációinak-értekezleteinek gyakori témájául szolgál.

A szakmai színvonal javítására szolgáltak az éves oktatási, továbbképzési, illetve utaztatási tervek, amelyekre részint tapasztalatszerzés okán volt nagy szükség, részben pedig azért, mert a személyi állománynak a „KISZ korosztályba” tartozó része túlnyomórészt „futóhomoknak” bizonyult, s így a képzési szükségletek újratermelődtek. A könyvtár javára „megkötni” ezt a korosztályt az ún. ifjúsági parlamentekkel és alkotó ifjúság nevű pályázatok kiírásával sem nagyon lehetett.

Ezzel szemben volt a törzsgárda hűség: nem ment ritkaságszámba a 40 feletti FSZEK-szolgalat sem. 1990 októberében a hűség és eredményesség honorálására létesült a Pro Bibliotheca Civica intézményi kitüntetés, amellyel az intézmény minden év októberében 2-2 érdemes kollégát tisztel meg. 1998 novemberében Papp István Szabó Ervin emléklapot alapít. 1999 októberében az eddigi intézményi kitüntetések mellé sorol a Szabó Ervin gyűrű.

A menedzsment intenzíven élt a központi (fővárosi) kitüntetések lehetőségeivel, olyannyira, hogy Gerő Gyula a *Kitüntetett könyvtárosok névtárában* (2000) mintegy sokallja is a FSZEK részesedését az elnyert kitüntetések közül.

3.2 Szekundánsok a személyzeti politikában (5 p.)

A személyzeti és közérzetpolitika „környékén” jelentkező feladatok ellátásában a FSZEK mindenkori szakszervezete játssza a „Mädchen für alles” szerepét. Azonkívül, hogy érdemben vesz részt az állami vezetés valamennyi személyzetpolitikai intézkedésében (ld. az előbbi alfejezetet), különösen azokban, amelyekben „pénz”-ről van szó, birtokol egy majdnem szuverén mozgásteret is: évente üdültetés szervezése, névadó és más ünnepek, nyugdíjas találkozók, intézeti bálók, közétkeztetés, segélyfolyósítás stb. Rendszerint az állami ünnepek tényleges megrendezése is rá maradt.

Esetenként a KISZ-szervezetektől kapott segítséget. Ez azonban minimális volt a szakszervezeti vezetők és aktivisták által végzett munkához képest.

1988-ban a hagyományos szakszervezeti képviselő (KKDSZ) mellett megjelent a TDDSZ is, amely radikális állásfoglalásokkal veteti magát észre. 1995 óta nem találtam működésének nyomát a forrásokban. Úgy látszik, azóta a munkatársi érdekvédelmet ismét a KKDSZ képviseli a rendszerváltás sodrában keletkezett tanácsokkal együtt (intézményi tanács, hálózati tanács 1990-ből, érdekegyeztetési tanács 1991 februárjából és közalkalmazotti tanács 1993 májusából).

A „régiságok és eljárások” lebomlása a KISZ FSZEK-beli alakulásában a leggyorsabb és leglátványosabb. Az alkotó ifjúság erőltetett pályázatainak kudarcain túlmenően ennek dokumentálása a következő: 1980 májusában öt alapszervezet, 1982 februárjában már csak kettő, 1984 októberében lanya ifjúsági parlament, 1987 márciusában mind-

össze egy alapszervezet, 1988 februárjában meghíúsult az ifjúsági parlament. Egy újfajta ifjúsági szerveződés első jele: 1995 decemberében megalakul a fiatal könyvtárosok szakmai műhelye. Ezek a műhelyek, mert még kettő van belőlük (gyerekkönyvtárosok, családi könyvtárosok) teljesen „civil” alkatok, s egy-egy tevékenységi kör gondozása és erősítése érdekében tevékenykednek, hallatják hangjukat. Az ehelyütt feldolgozott „jelenkortörténeti” időszak első felében Magyarországon a dolgok már nem a pártszervezetekben dőltek el, bár olybá kellett venni: mintha. A FSZEK pártszervezetére is ez volt a jellemző. Gyakorlatilag elé (pontosabban szólva: elébe is) odakerültek a legkülönfélébb, nem utolsósorban a személyzeti, jóléti és rendszerfejlesztési előterjesztések és dolgozatok, ám önmaga nem munkált ki semmit a saját életére vonatkozó jelentéseken, beszámolókon kívül.

A pártszervezet megszűnésének sztorija: 1988. december 6-án a FSZEK párttagsága nem fogadja el a VIII. kerületi PB programtervét a XIV. kongresszusról szóló tennivalókról és javaslatot tesz a kerületi pártterkezet összehívására, majd 89. június 6-án 9 regionális küldöttet választott, állást foglalt az ország szervezeti-eszmei zűrzavarának kérdésben, felmentette a vezetőségeket, majd a küldöttek felhívást intéztek a könyvtár valamennyi munkatársához a reform megvalósítása érdekében. Ez volt a mindinkább közérzet-javító-jóléti beállított-ságú szervezete számára a „vég kezdete”.

3.3. Egy sokoldalú közszereplő: Könyvtári híradó (5 p.)

Amikor a korábbi időszakból megörökölt Könyvtári híradó évnegyedes periodicitásból havira vált át (1982. jan.), kiteljesül és „függebbé válik” addigi funkciórendszere. Nevezetesen: szinte „naprakész” tájékoztató munkája révén szolgálja egy felettebb „szétszórt” intézményrendszer azonosságtudatát, egyútvé tartozásának érzetét, míg a különféle vizsgá-

lati anyagok, elemzések és viták, koncepcionális tanulmányok (legalább rövidített változatainak) publikálásával továbbképző és „szakmai jobbra-többre” ösztönző szerepkört lát el. Különösen 1986 felétől 1994 végéig terjedő időszakban tűnt ki tárgyilagos hangvételével, a demokratikus értékrend melletti kiállásával, amire nagy szükség volt, mintegy a finanszírozási nehézségeket kísérő rossz hangulatokat felerősítették a rendszerváltás előtti és utáni érzékenységek. A szakma felől az orgánium több ízben méltatott dicséretre-elismerésre

4. Helyzet- és folyamatrögzítések, elemzések, értékelések, koncepciók és reformok (15 p.)

A FSZEK-ben régi hagyomány, hogy a mindennapi gyakorlatot a munkatársak – rövidebb-hosszabb időintervallumban és szűkebb-szélesebb témakörökben – a vizsgálódások módszereivel rögzítsék, elemezzék és értékeljék, majd az ezáltal összegyűlt inherens tényekből kiindulva, őket adherens tényekkel konfrontáltatva időnként fejlesztési koncepciókká, majd működésbeli és szervezeti reformokká érlelni „merészjelék”. A tárgyidőszakban a legjelentősebb reformok a hálózat fejlesztésére, a központi könyvtár alapfunkcióira irányultak, mégpedig nem is egy „nekimenéssel”. E két reformterületen kívül – természetesen – a szakszervezeti és ügyviteli „beszabályozásoknak” majd hogy nem „se szeri, se számuk”. E fejezetben (vagy: mellett) kívánom táblázatosan ábrázolni a FSZEK szervezetében végbement változásokat.

5. A hatókör alakulása

(5 p.)

Minden eddig szóba került „önkínzás, ének” a minél több használó-olvasó mind „komfortosabb üdvét” hivatott szolgálni. A hatókör alakulását bemutatva, róla szólva korántsem csak az intézmény belső ellentmondásaival és korlátaival kell szembe néznünk, (róluk egyébként e történet különböző helyein már igencsak sok szó esett), hanem a külsőkkel (főként: a tömegközlekedés fejlődése, a dokumentumok árának alakulása, „itt” munkanélküliség, „ott” munkában való túlhajszoltság, a lakosság korösszetételének változásai stb.) nem kevésbé. Úgy gondolom, hogy a központi könyvtár és a hálózat olvasótáborának nagyságrendi, illetve kor, nem, foglalkozás, iskolai végzettség szerinti adatait külön-külön sorokban kell majd hozni, s ugyanígy szemléltetni őket külön-külön (minden bizonnyal) „hullámvastí” vonallal.

6. A szolgáltatások és igénybevételek

(20 p.)

E felettébb sokrétű és terjedelmes lényegi tevékenységrendszer igencsak erős tagoltsággal, illetve szintekre bontással lehet leírni. Mindenekelőtt külön-külön kell tárgyalni a központi könyvtár (központi szervezeti egységek) és a hálózat szolgáltatásait, s ugyanígy értékelni őket. Aztán a két tartományon belül „műfajonként” (helybenolvasás, a köl-

csönzés változatai, különféle másolatok szolgáltatása, kiállítások, témafigyelés, a tájékoztatás válfajai, rendezvények, ülészakok, kiadványok stb.) kell majd előhaladni. Nem lesz könnyű. Ami könnyítés: a késő kádári időszakban a szolgáltatásokból és azok megítéléséből szinte teljesen kivészett a korábban annyira megkövetelt ideologizálás, a „hogyan került a csizma az asztalra”-jelenség „fennforgása”. Ezért a történetírónak nem kell elvégeznie a „dolgok helyretételét” a józan paraszti ész szabályai szerint. Egyébként: a fejezetben is a statisztikából kiindulva kell kibontakoztatni a mondanivalót.

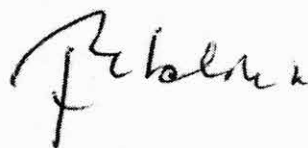
7. A FSZEK kommunikálása a szűkebb-tágabb környezettel

(10 p.)

E meglehetősen heterogén fejezetben elképzelésem szerint a következő „szólamok” találhatóak majd:

- könyvtárközi kooperáció hazai és nemzetközi relációban,
- együttműködés más intézményekkel kölcsönös motiváció alapján,
- előterjesztések-beszámolók a fenntartói testület előtt,
- notabilitások látogatásai.

Budapest, 2001. május 30.

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk **MANCI** nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroSIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára:

8000.- Ft + ÁFA

A **MANCI** 2000. január óta az interneten is rendelkezésre áll az Országos Széchényi Könyvtár honlapjának (www.oszk.hu) On-line Szolgáltatások kínálatában. Az előfizetést azoknak a könyvtáraknak ajánljuk, amelyek az adatbázisból saját igényeikhez szabott szolgáltatásokat szeretnének kifejleszteni.

További információkért forduljon a **MANCI** szerkesztőjéhez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

